

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI SANITARIYA-EPIDEMIOLOGIK OSOYISHTALIK
VA JAMOAT SALOMATLIGI XIZMATI SAMARQAND VILOYATI BOSHQARMASI
NARPAY TUMAN BO‘LIMI VRACH ENTOMOLOG

Aholi salomatligi uchun xavf omillari tushunchasi

Quvatov Doston Nuirdin o‘g‘li

Annotatsiya: *Inson salomatligi xavfi turlari kontsepsiyasiga tizimli nuqtai nazar taqdim etiladi, ijtimoiy omillarning individual va aholi salomatligiga ta'sirini tahlil qilishning asosiy yo'nalishlari tavsiflanadi. Xavf omillarini tasniflashga bir qator yondashuvlar ta'sir qilish shaklini, atrof-muhit omillari ta'siridan kelib chiqadigan xavfni va shaxsga, ijtimoiy xavf omillariga ta'sir yo'nalishini hisobga oladi. Ijtimoiy omillarning individual va aholi salomatligiga ta'sirini tahlil qilishning beshta yo'nalishi mavjud: muhim yo'naltirilgan, tuzilgan, mavzuga yo'naltirilgan, empirik yo'naltirilgan, maxsus yo'naltirilgan. Erkaklar va ayollar bilan bir xil darajada bog'liq bo'lgan sog'liqqa ta'sir qiluvchi xavf omillari guruhlarini aniqlandi: birinchi guruh ijtimoiy-iqtisodiy omillar - ta'limning past darajasi (o'rta maxsus darajadan past), uy-joy noqulayligi, qoniqarsiz ovqatlanish, aholining moddiy farovonligi va ijtimoiy holatiga bog'liq (aholining 67%); omillarning ikkinchi guruhi aholining turmush tarzi bilan - chekish, spirtli ichimliklarni iste'mol qilish, kam jismoniy faollik, asosiy kasalliklarning oldini olishning yo'qligi (aholining 91%); uchinchi guruh tibbiy-biologik omillar - 50 yoshdan oshgan yosh va surunkali kasalliklarning mavjudligi, bu ham sog'lig'ining yomonlashuvi, ham JSSTning sababi hisoblanadi. Inson salomatligi uchun ijtimoiy xavflarni boshqarish usullari keltirilgan, ular insonning o'ziga, shaxs sifatida va umuman jamiyat va jamoat ongiga ta'sir qilish usullari inson salomatligi uchun xavf omillarini aniqlash sog'liqni saqlash muassasalarining terapevtik, rehabilitatsiya, profilaktika va epidemiyaga qarshi tadbirlarni o'tkazish bo'yicha ish yo'nalishlarini belgilaydi.*

Kalit so'zlar: *kontsepsiya, xavf omillari, sog'liq, aholi, turmush tarzi, xatarlarni boshqarish.*

KIRISH

Insoniyat tarixi davomida odamlar savollardan xavotirda: keksalikka qadar qanday qilib sog'likni saqlash kerak? Inson salomatligi, ongi va mavjudligiga qanday xavf omillari ta'sir qiladi va ulardan qanday qochish mumkin? Ushbu muammo, ayniqsa, tsivilizatsiyalashgan jamiyat va ilmiy-texnik taraqqiyot davrida dolzarb bo'lib qoldi. Tabiat va Yerning o'zgarishi insonning yashash sharoitlarini, tashqi va ichki yashash muhitini sezilarli darajada o'zgartirdi va bu o'zgarishlar hozirgacha asosan salbiy xarakterga ega va odamlarning sog'lig'iga xavf tug'diradi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti sog'liqni saqlash tushunchasini "nafaqat kasallik va jismoniy nuqsonlarning yo'qligi, balki to'liq jismoniy, ma'naviy va ijtimoiy farovonlik holati" deb ta'riflaydi [1]. Shuning uchun "sog'liq" tushunchasi nafaqat turli organlar va tizimlarning normal tuzilishi va funktsiyasida buzilishlarning yo'qligi yoki mavjudligi, balki tananing jismoniy rivojlanishi va funktsional imkoniyatlari darajasi, uning o'zgaruvchan atrof-muhit sharoitlariga moslashish doirasi sifatida ham ko'rib chiqilishi kerak. Bu shuni anglatadiki, inson salomatligi uning klinik va funktsional tarkibiy qismlarining birligidir. Fiziologik me'yorning eng muhim mezoni-bu organizmning ijtimoiy va birinchi navbatda mehnat funktsiyalarini bajarishda biologik imkoniyatlaridan eng samarali foydalanish qobiliyati, tashqi

muhitning ortib borayotgan talablariga moslashish qobiliyati, shu bilan birga uning faoliyat darajasini tezroq va samaraliroq tiklash. Shunday qilib, nafaqat jismoniy, balki ruhiy va axloqiy salomatlik ham zarur.

Inson salomatligi xavfi va ijtimoiy xavf tushunchasi

Sog‘liqni saqlash xavfi haqida suhbatlashishdan oldin, sog‘liq uchun xavf nima degan tushunchani hal qilishingiz kerak? Ushbu ta‘rif sog‘liq uchun xavfni baholash bo‘yicha qo‘llanmada keltirilgan. Inson salomatligi uchun xavf-bu ma‘lum bir ta‘sir qilish sharoitida insonning yashash muhiti omillarining ma‘lum bir odamlar guruhiga ta‘siri natijasida rivojlanishi mumkin bo‘lgan zararli ta‘sirlarning miqdoriy va/yoki sifat xususiyatlari. Inson salomatligi uchun xavf jismoniy, kimyoviy va biologik bo‘lishi mumkin.

Inson sog‘lig‘ining yomonlashishi uchun ijtimoiy xavf omillarini ob‘ektiv tahlil qilishdan oldin "xavf" va "ijtimoiy" asosiy tushunchalarini aniqlash kerak. Pozitivistik metodologiya doirasida xavf ob‘ektiv va tan olinadigan fakt sifatida talqin qilinadi va "ehtimollik", "xavf" va "sog‘liqqa zarar" toifalari bilan bog‘liq. Ushbu yondashuvning asosiy yo‘nalishi "xavfning yuzaga kelishi ehtimoli va uning oqibatlarining jiddiyligi (ko‘lami) mahsuloti" va "ma‘lum bir hodisa ehtimoli va uning salbiy oqibatlari kombinatsiyasi" kabi xavflarning farqlanishidir.

Xavf omillari tushunchasi profilaktika tibbiyotining imkoniyatlari va yo‘nalishlari haqidagi zamonaviy tushunchalarning asosiy tamoyillaridan biridir. "Xavf omillari" tushunchasi asosan epidemiologik hisoblanadi. U aholining alohida guruhlarida o‘tkazilgan maxsus tadqiqotlar davomida katta ilmiy faktik materiallarning to‘planishi natijasida shakllangan [2, 3, 10-12, 14]. Bunday tadqiqotlar "epidemiologik" deb nomlandi. Ular o‘ziga xosligi bilan farq qiladi, ammo ularni birlashtiradigan umumiy narsa tadqiqot ob‘ekti-populyatsiya (uyushgan-har qanday fabrikalar, fabrikalar, firmalarning ishchilari va ishchilari; uyushmagan-tuman, shahar aholisi), maxsus, standart tadqiqot usullari (standart so‘rov, standart to‘g‘ridan-to‘g‘ri so‘rov, elektrokardiografik, rentgenologik, bioxi-mi-cheskiy tadqiqotlar uchun o‘ziga xos talablar) va nihoyat, zamonaviy etarli darajada murakkab matematik apparatdan foydalangan holda populyatsiyani o‘rganish natijalarini baholashning yagona mezonlari [2, 3].

Hozirgi vaqtda ayrim shaxslar va umuman jamiyat sog‘lig‘ining yomonlashishi muammosi tibbiyot fanidan tashqariga chiqib, asta-sekin ijtimoiy - gumanitar fanlar-sotsiologiya, psixologiya, ijtimoiy falsafa, ijtimoiy tarix va boshqa bir qator fanlarni tahlil qilish mavzusiga aylanmoqda. Ushbu tendentsiya mavjud ijtimoiy voqelikka mos va mos keladi: zamonaviy qadriyatlar ierarxiyasida sog‘liq alohida o‘rin tutadi, bu samarali individual va ijtimoiy rivojlanish omili hisoblanadi. Boshqa tomondan, zamonaviy jamiyatda sog‘lig‘ining yomonlashishi ko‘p jihatdan shaxsning fiziologik xususiyatlari bilan emas, balki turmush tarzi va uning yashash muhitining ijtimoiy-iqtisodiy xususiyatlari bilan bog‘liq. Shu munosabat bilan, xavf omillarining individual va umuman jamoat salomatligiga ta‘sirining asosiy yo‘nalishlarini tasniflash va aniqlash zarur [1, 2].

Bugungi kunda Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti aholining sog‘lig‘ini, fuqarolarning umr ko‘rish davomiyligini aniqlashda ijtimoiy determinantlarni etakchi rol o‘ynaydi va "sog‘liq uchun xavf omillarining umumiy yig‘indisidagi ijtimoiy-iqtisodiy xavf omillarining ulushi 50% ni tashkil qiladi", deydi mutaxassislar, mikrosotsial xavf omillari kelgusi o‘n yil ichida 338 million odamning o‘lim sabablarini aniqlashi mumkin [3].

Ijtimoiy xavflarning insonga ta‘sirini tahlil qilish yo‘nalishlari

Umuman olganda, ijtimoiy omillarning individual va aholi salomatligiga ta‘sirini tahlil qilishning beshta asosiy yo‘nalishini ajratish mumkin.

Birinchi yo‘nalish, biz uni shartli ravishda "n-nostno-yo‘naltirilgan" deb ataymiz, "ijtimoiy xavf omillari" tushunchasining mazmunini ochib beradi, ushbu omillarning aholi va individual salomatlikka ta‘sirining o‘zaro bog‘liqligi va mexanizmlarini tavsiflaydi, ularning paydo bo‘lishi kontekstlarini o‘rganadi. Ushbu yondashuv bilan bog‘liq ishlar nazariy va uslubiy xarakterga ega bo‘lib, o‘rganilayotgan muammoga kompleks yondashuv bilan ajralib turadi. Klaus Xorning ta‘kidlashicha, "xavf xatti-harakatlari" jamiyatning subyektiv manfaatlari, ehtiyojlari, resurslari va qarama-qarshi talablari o‘rtasida kelishuvga erishishga harakat qilish mumkin bo‘lgan xatti-harakatlar ortidagi semantik tuzilmalar asosida talqin qilinishi kerak. Shunday qilib, shaxs (sub‘ekt) o‘z xatti-harakati va xavf darajasini mustaqil ravishda anglay oladi. Ushbu xatti-harakatlar xavf tashuvchisi sifatida sub‘ektning individual xatti-harakatlariga asoslanadi. Shu bilan birga, xulq-atvorning barcha ayblari odamga tushadi va makrosotsial xarakterga ega. Shaxs sog‘lig‘ining yomonlashishiga olib keladigan shartlarni mustaqil ravishda e‘tiborsiz qoldiradi. B. link, ijtimoiy omillar va sog‘liq o‘rtasida mustahkam bog‘liqlik mavjudligini ta‘kidlab, xavf omillarini kontekstlashtirish zarurligini ko‘rsatib, quyidagilarni nazarda tutadi:

1) inson hayoti sharoitida uning xavfli jinsiy aloqa, yomon ovqatlanish, harakatsiz turmush tarzi yoki stressga to‘la oilaviy hayot kabi xavf omillariga ta‘sirini oldindan belgilab qo‘yishini tushunish;

2) ijtimoiy sharoitlarni aniqlash, individual xavf omillari kasallik bilan bog‘liq. Boshqacha qilib aytganda, qaysi ijtimoiy sharoitlarda xavf omillari kasallikka olib kelishiga va individual xavf omillari kasallikka hech qanday ta‘sir ko‘rsatmaydigan ijtimoiy sharoitlar mavjudligiga e‘tibor qaratish lozim, ya‘ni. makrosotsial xarakterga ega bo‘lgan odamning u yoki bu xatti-harakatlarining sabablari yoki "xavf xavfi". B. linkning asosiy g‘oyasi kasallikning asosiy sabablari sifatida ijtimoiy sharoitlarni ko‘rib chiqishdir.

Ikkinchi yo‘nalish, "tarkibiy yo‘naltirilgan", sog‘liqni saqlashning ijtimoiy omillarini tipologizatsiya qilishning turli xil variantlarini taklif etadi. Tadqiqotning ushbu yo‘nalishini ifodalovchi asarlar, birinchidan, boshqarish darajasiga, ta‘sir qilish xususiyatiga va boshqalarga qarab omillarni guruhlash bo‘yicha takliflarni o‘z ichiga oladi (ob‘ektiv va sub‘ektiv, barqarorlik omillari (qulay determinantlar) va xavf omillari (noqulay determinantlar), boshqariladigan va nazoratsiz), ikkinchidan-tizimlashtirish bo‘yicha takliflar omillarning o‘zi.

M. Uaytxed va J.Dalgren sog‘liq uchun ijtimoiy xavf omillarini ta‘sirning "qatlamlari" shaklida taqdim etadi, ular individualdan tortib to butun jamiyat darajasigacha. Bunday tuzilishning markazi jinsi, yoshi, irsiy omillari kabi o‘zgarmas xususiyatlariga ega bo‘lgan shaxsdir. Keyingi 4 qatlam: birinchi qatlam xarakter va turmush tarzining xususiyatlari, ikkinchisi - odamlar o‘rtasidagi munosabatlar, uchinchisi - yashash va ish sharoitlari (infratuzilma omillarini o‘z ichiga oladi) va to‘rtinchi qatlam-umumiy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar, madaniyat darajasi, atrof-muhit va boshqalar.

Sog‘liqni saqlash uchun xavf omillari tushunchalarida aytib o‘tilganlarga rioya qilgan holda, sog‘liqni saqlash xavfini boshqarish sohalarini aniqlash kerak. Shaxs (sub‘ekt) salomatligi uchun xavflarni boshqarish bu, birinchi navbatda, sog‘liq uchun ijtimoiy-iqtisodiy xavf omillarining ulushini kamaytirishdir, bu xavfli jinsiy aloqa, yomon ovqatlanish, chekish kabi sog‘liq uchun xavf omillarini tushunishni o‘z ichiga olgan "xavf xatti-harakatlari" ni tushunishni o‘z ichiga oladi. harakatsiz turmush tarzi, giyohvand moddalarni iste‘mol qilish va boshqalar. Ushbu" xavf xatti-harakati "

jamiyat tomonidan sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish orqali zararsizlantirishga imkon qadar ko‘proq harakat qilish kerak, chunki insonning sotsializmini hisobga olgan holda, jamiyat va jamoatchilik fikri asosan shaxsning hayotiy e‘tiqodini shakllantiradi. Ijtimoiy ongga ta’sir qilish orqali shaxsning "xavfli xatti-harakati" ni kamroq xavfli holatga o‘zgartirish mumkin. Keyinchalik, sog‘lom turmush tarzini o‘qitish va targ‘ib qilishdan so‘ng, insonning ijtimoiy-iqtisodiy holati oshadi, shuning uchun odatlar va xatti-harakatlar uslubi o‘zgaradi. Shunday qilib, xulq-atvor uslubi orqali inson hayoti va sog‘lig‘ini yaxshilash bilan bog‘liq odatlarni "rivojlantirish" kerak. Jamiyat va jamiyat tomonidan sog‘liq uchun ijtimoiy xavflarni boshqarish, shaxsga (shaxsga) ta’sir qilishdan tashqari, mavjud tibbiy yordamdan foydalanish imkoniyati tengligi va tengligini qabul qilishni, tibbiy yordam sifatini oshirishni, ijtimoiy imtiyozlardan foydalanishning tengligini, hayot sifatini yaxshilashni o‘z ichiga oladi., qulay ekologik omillarga kirish, jamiyatning keksa a‘zolari va odamlarga g‘amxo‘rlik qilish nogironligi bilan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Bredixina N. V. aholining sog‘lom turmush tarziga yo‘nalishi: mintaqaviy jihat: dis. ... kand. - qaniydi? sotsiol. - qaniydi? fanlar. Chelyabinsk, 2006 yil. 153 s.
2. Buzinov R. V., kiku P. F., Unguryanu T. N., Yarygina M. V., Gudkov A. B. Pomoryadan Primoryegacha: aholi salomatligining ijtimoiy-gigienik va ekologik muammolari. Arxangelsk: Shimoliy davlat nashriyoti.asal. un.ta, 2016 yil. 396 s.
3. Veremchuk L. V., kiku P. F., Jernova M. V. Primorsk o‘lkasida saraton tarqalishining ekologik bog‘liqligini tizimli modellashtirish // nafas olish fiziologiyasi va patologiyasi Byulleteni. 2011. Qopqoq.41. 48-53-betlar.
4. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti. URL: <http://www.euro.who.int> (kirish sanasi: 01.07.2016).
5. Egorova A. M., Mirzonov V. A., Saarcoppel L. M., Fedina I. N. genitoüriner tizim patologiyasining xavf omillari va oldini olish // Rossiya Federatsiyasi Sog‘liqni saqlash. 2009. №3. 44-47-betlar.
6. Juravleva I. V. aholi salomatligi fanlararo muammo sifatida: sog‘liqni saqlash sotsiologiyasining shakllanishi // Rossiyada Sotsiologiya / Ed. M.: ras is, 1998 yil. 484-489-betlar.